

»Fellner i Helmer«, a potom je polaznik specijalnog studija koji vodi F. Schmidt. God. 1884–90. djeluje u Sarajevu kao vladin arhitekt, a potom do 1921. vodi vlastiti atelje; 1921. preselio se u Zagreb. — Bavio se političkim i kulturnim radom; kao vijećnik u Bosanskom saboru 1911. predložio da se sastavi popis i zaštiti stara bosanskoherceg. arhitektura i umjetno-obrtnički radovi. Arhitektonsku djelatnost započeo historijskim stilovima oslanjajući se na tal. i njem. renesansu i gotiku. Prva su mu djela katedrala (1884–89) i palača Zemaljske vlade (1884–85) u Sarajevu. Potom gradi neoromaničke, neobarokne i neoklasicističke župne crkve u Bosanskom Brodu i Kiseljaku, sjemenišnu crkvu Sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu (1892–96), palaču Prve hrvatske štedionice u Zagrebu (1898–1900) te Gazi Isabegovu banju (1889–1890) u pseudomaurskom stilu. V. prvi u Bosni i Hercegovini prihvaća secesiju (1897); u čistom secesijskom stilu ostvario je više reprezentativnih djela: stambenu zgradu Ješue D. Saloma (1901) i vilu Mathilde (1902–03) u Sarajevu, Gradsku štedionicu i hotel »Union« u Ljubljani (1902–03) te palaču pošte i telegrafa u Sarajevu (1907–13). Geometrijske i apstraktne sadržaje unosi u donje zone dekoracije (kuće Flore Izrael i Moice Kabiljo u Sarajevu, Narodna banka u Ljubljani), dok u zgradi Paromlina u Sarajevu (1908) umanjuje ornamentiku. God. 1908. počinje se kritički odnositi prema arhitekturi uvezenoj iz Austro-Ugarske te proučava autohtone arhitekture Bosne i Hercegovine radi stvaranja bosanskoga stila. Tako su nastali projekti stambenih i javnih zgrada: kuća gradonačelnika Hamzage Husedžinovića u Banjoj Luci, zgrade filijala Zemaljske banke u Banjoj Luci, Derventi, Bosanskom Šamcu, Bihaću i Tešnju. — Svoje je radove izlagao na svjetskim izložbama u Budimpešti 1896, Beču 1898. i Parizu 1900.

BIBL.: *Bosansko narodno graditeljstvo*, Tehnički list, 1928, 24; *O kazalištima u državi Srba, Hrvata i Slovenaca*, Novosti, 1929.

LIT.: A. Makanec, Josip pl. Vancas Požeški, Katolički tjednik, 1932, 52. — R. Horvat, Arhitekt Josip Vancas, HR, Zagreb 1933. — A. Bejtić, Ulice i trgovci Sarajeva, Sarajevo 1973. — I. Krzović, Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878–1918, Sarajevo 1987. — J. Božić, Arhitekt Josip pl. Vancas, u knjizi: Graditelji Sarajeva, Sarajevo 1988. — Arhitekti članovi JAZU, Rad HAZU, 1991, 437. R.

VANIŠTA, Josip, slikar (Karlovac, 17. V. 1924). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1950 (M. Tartaglia). Od 1951. nastavnik na

J. VANCAS, palača pošte i telegrafa u Sarajevu

Arhitektonskome fakultetu u Zagrebu. Prvi put izlaže 1952. u Zagrebu (s M. Stančićem). Njegovi motivi i izraz označuju prodor jedne nove osjetljivosti u hrv. umjetnosti. Krajolici, mrtve prirode i interijeri modelirani su tonom, prožeti osjećanjem tradicije i njezina kontinuiteta (od V. Karasa do J. Račića i M. Steinera). Uz slikanje podjednako ga zaokuplja crtanje (*Pismo; Otok Sv. Katarine* — 1954). Portrete crta po modelu ili prema fotografiji, koja tako i sama postaje motivom (*Kafka*, 1955; *Krleža*, 1973; *Tin Ujević*, 1975). Boravak u Rovinju 1954 — melankolija sjeverno-jadranskog pejzaža i napuštenost Istre nadahnjuju ga osjećajem praznine kojoj pristupa kao »alegoriji prostora« unošenjem svjetlosnih kontrasta i difuznim »zračenjem« predmeta. Takvi su crteži olovkom *Večernje očajanje* i *Mrtva priroda s bocama* (1954). Tajanstvo svjetla nadahnjuje njegova ulja i vodi ga sve dalje od figurativnosti (*Laterna magica*, 1954). Kompaktnost prirodnih oblika brzo se gubi rastvarajući se u apstraktnom izrazu (*Kompozicija VIII*, 1958). Od apstraktnih krajolika do slika koje pripadaju nekoj novoj »baroknosti« svjetlost postupno osvaja njegova djela i dovodi ih do konačnoga sažimanja u srebrnu crtu na bijeloj podlozi (*Kompozicija XII*, 1965). Oko 1960. jedan je od osnivača grupe »Gorgona«. Grupa se zalagala za alternativne oblike djelovanja,

J. VANIŠTA, *Povrtnice*

M. VANKA, *Da bi nam polje rodilo bolje*. Zagreb, Ured predsjednika Republike

priredivala izložbe i izdavalala istoimeni časopis najavljujući konceptualizam i odustajanje od materijalizacije umj. djela. Poslije 1970. ponovno se približava realističkoj poetici. U individualiziranoj eklektičnosti njegova jezika nalazi se iskustvo apstraktnoga razdoblja i »gorgonskog« radikalizma kao i poseban odnos prema prirodi (*Ana*, 1971; *Bijeli luk*, 1978; *Pejzaž*, 1980; *Povrtnice*, 1982). U tome razdoblju nastaju i njegovi najvažniji akvareli, turnerovske prozračnosti i poetičnosti: *Večernje rumenilo*, 1975; *Novembar (U čast Ljubi Babiću)*, 1975; *Rooseveltov trg zimi*, 1978.

Objavljuje ilustracije u dnevnom i revijalnom tisku, bavi se opremom knjiga i scenografijom. Samostalno je izlagao u Zagrebu, Karlovcu, Opatiji, Rijeci, Osijeku i Parizu.

BIBL.: *Zapisi*, Zagreb 1988; *Zapisi*, Zagreb 1995.

LIT.: *Lj. Babić*, Afirmacija talenata na prvoj izložbi dvojice mladih, VUS, 24. IX. 1952. — *V. Pintarić-Horvat*, Topografija imaginarnog prostora, Republika, 1959, 78. — *I. Zidić*, Josip Vaništa (katalog), Zagreb 1965. — *N. Dimitrijević*, Gorgona — umjetnost kao način postojanja (katalog), Zagreb 1977. — *Z. Tonković*, Josip Vaništa (katalog), Karlovac 1980. — *R. Putar*, Vaništa, Zagreb 1984. — *M. Susovski*, Josip Vaništa, crteži 1953–1988, Zagreb 1988. — *Z. Tonković*, Vaništa, Zagreb 1993. — *Isti*, Josip Vaništa — ulja, akvareli, pasteli i crteži 1970–94 (katalog), Karlovac 1994. Z. Ton.

VANKA, Maksimilijan, slikar (Zagreb, 11. V. 1889 — pokraj rta Vallorte, Meksiko, 2. II. 1962). Studirao kod B. Čikoša-Sesije u Zagrebu i na Akademiji u Bruxellesu (J. d'Elville). Do 1934. bio je profesor na Akademiji u Zagrebu, potom odlazi u SAD. Član JAZU od 1929. Prvi put izlagao s grupom »Lada« u Zagrebu 1912. God. 1926–29. s Lj. Babićem, V. Becićem i J. Mišeom djeluje u »Grupi četvorice«. Njegov opus sačinjavaju tri skupine djela: kompozicije velikoga formata u kojima obrađuje folklorne i religiozne sadržaje naglašenom stilizacijom te dekorativnom fakturom (utjecaj I. Zuloage i braće Zubiaurre), krajolici i portreti.

U kompozicije s religioznim motivima, slikane pretežno zelenim i bijelim tonovima, unosi određeni mistični ugođaj (*Pod starim križem*). Folklorne teme pronalazi najčešće u Hrvatskome zagorju (*Lijepa Jela tri vijenca splela*, *Nevjesta*, *Proštenje*, *Bistrička Madona*). U pojedinim je kompozicijama naglašavao socijalni kontekst i približio se ekspresionizmu (*Ranjeni drug*, *Zemljoradnici*). Neposredan slikarski osjećaj za motiv i boju ostvario je u krajolicima rađenima u akvarelu (motivi iz Korčule i zagrebačke okolice). Tim dijelom svojega opusa pripada kolorističkim nastojanjima hrv. slikarstva četvrtoga desetljeća (*Nedjelja poslije podne*). Među portretima ističu se *Gitarist* i *Portret gospođe*; posebno mjesto zauzimaju njegove portretne studije u tehnici sangvine i autoportreti. Izradio nacрте za dekoracije i kostime baleta K. Baranovića *Licitarско srce* (Zagreb 1924), koji su karakteristični za njegov odnos prema folkloru. U SAD je slikao freske (crkva Sv. Nikole u Millvaleu pokraj Pittsburgha iz 1937) i bavio se skulpturom. — Samostalno je izlagao u Zagrebu (1915, 1930, 1934), Pittsburghu (1935) i New Yorku (1957). Memorijalna zbirka Maksimilijana Vanke otvorena je na Korčuli 1968, a posmrtna izložba priredena mu je u Zagrebu 1976.

LIT.: *K. Strajnić*, Mlada umjetnička generacija, Savremeni, 1915, 11–12. — *V. Lunaček*, Maksimilijan Vanka, ibid. — *A. Jiroušek*, Maksimilijan Vanka, Vijenac, 1923, 6. — *R. Frangeš*, Maksimilijan Vanka, Ljetopis JAZU, 1930, 42. — *I. Šrepol*, Maksimilijan Vanka, Jutarnji list, 1934, 7974. — *I. Hergešić*, Maksimilijan Vanka, HR, 1934, 4. — *V. Kušan*, Maksimilijan Vanka — prigodom pedesetogodišnjice rođenja, Obzor, 1939, 112. — *J. Prpić*, Maksimilijan Vanka, njegov doprinos umjetnosti Amerike, Buenos Aires 1958. — *C. Fisković*, Memorijalna zbirka Maksimilijana Vanke, Korčula 1968. — *Z. Rus*, Maksimilijan Vanka (katalog), Zagreb 1976. — *D. Schneider* i *Z. Tonković*, Autoportret u novijem hrvatskom slikarstvu (katalog), Osijek 1977. — *V. Maleković*, Ekspresionizam i hrvatsko slikarstvo (katalog), Zagreb 1980. — *G. Gamulin*, Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća, I, Zagreb 1987. R.